L'aprenentatge servei i la missió cívica de la universitat

Laura Rubio Serrano

Santos Rego, M.A.; Sotelino Losada, A.; Lorenzo Moledo, M. *Aprendizaje-servicio y misión cívica de la universidad. Una propuesta de desarrollo*. Barcelona, Octaedro (Universidad), 2015, 136 p.

L'aprenentatge servei, i la seva extensa tradició a escala internacional, ha esdevingut en les últimes dècades una oportunitat per a repensar la tasca que duen a terme les institucions educatives conjuntament amb entitats socials, altres agents socioeducatius i la societat en general. De fet, són múltiples les definicions d'aprenentatge servei, però el que totes elles comparteixen és el fet de vincular els processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat amb la voluntat d'atendre i millorar les necessitats socials de l'entorn. Ben mirat, aviat s'intueix que l'essència de l'aprenentatge servei no és nova. Cal reconèixer que el seu origen es troba en la tradició pedagògica contemporània, així com també que en el moment educatiu actual esdevé especialment interessant i pertinent. Per tant, en els darrers anys, hem pogut observar la seva extensió en els diferents àmbits i nivells formatius, des dels centres educatives fins a les entitats socials i ONG, passant també per algunes administracions que han anat incorporant la proposta; de la mateixa manera, l'aprenentatge servei també s'ha anat obrint camí a les universitats del context espanyol.

En aquest marc, el llibre que comentem representa una obra d'especial interès per endinsar-nos en el que els seus autors anomenen una «metodologia d'interès estratègic» (p. 73) davant les exigències i oportunitats que dibuixen l'escenari universitari. L'Espai Europeu d'Educació Superior ha suposat un exercici de revisió dels aspectes de forma i de fons de la institució universitària, plantejant nous reptes però també noves possibilitats a l'hora d'entendre l'abast de l'acció formativa de la universitat i la seva relació amb la societat. En aquest sentit, de la mà del grup d'investigació ESCULCA de la Universitat de Santiago de Compostela, tenim l'oportunitat d'abordar, de manera àgil i directa, profundes reflexions sobre aquest nou paper de la institució universitària. Totes elles parteixen de la ferma convicció de la capacitat transformadora de la universitat, com ho expressen els autors del llibre: «estamos convencidos de que la universidad será el instrumento clave para la transformación social de este siglo» (p. 72).

Com bé indica el títol del llibre, és en una d'aquestes missions, la missió cívica, en la que aquest treball vol posar l'accent. Sota aquest epígraf, es subratlla el valor de les competències de compromís cívic i de ciutadania responsable que ha d'integrar una universitat preocupada, no només en la formació de professionals qualificats, sinó també de ciutadans responsables i compromesos amb la seva realitat. De fons, hi ha la idea que «de la capacidad que logremos desarrollar en los jóvenes para que aprendan y emprendan, mediante proyectos de alcance social depende, en parte, la credibilidad de las

instancias universitarias del futuro» (p. 122). El missatge és clar i contundent, el reconeixement social de la universitat vindrà donat fonamentalment en la mesura que la universitat sigui capaç d'integrar una docència innovadora amb una recerca de qualitat sota un marc del que s'anomena responsabilitat social universitària. En definitiva, una universitat motivada per investigar i formar a partir de les necessitats i els reptes que ens presenta contínuament la societat en la qual està arrelada.

Per caminar cap a aquesta idea d'institució universitària, l'obra aporta una triple aproximació al fenomen de l'aprenentatge servei: una de descriptiva, una de caràcter més analític i, finalment, una proposta de desenvolupament. És a través de totes elles que els autors subratllen la potència pedagògica i transformadora de l'aprenentatge servei a la universitat. Des del vessant descriptiu, la primera part del llibre suposa una valuosa tasca de sistematització, integració i síntesi dels principals aspectes treballats a través de la literatura existent sobre aprenentatge servei: l'origen i bressol de la proposta educativa, els elements que configuren un projecte, els principals agents que hi intervenen, així com també les seves diferents formes d'arrelament al llarg d'aquest temps i els diversos contextos. El repàs serveix per tornar a posar de relleu la potencialitat de l'aprenentatge servei a l'hora d'enfortir la ciutadania a través d'un teixit educatiu i social fort que es fonamenta en la idea de reciprocitat i construcció conjunta. Des de la mirada més analítica, l'obra aprofundeix en l'escenari de l'educació superior actual, centrant-se en els paràmetres que dibuixa l'Espai Europeu d'Educació Superior, els documents normatius del context universitari actual i la seva especificitat a Galícia. Aquest panorama de caràcter territorial es complementa amb l'anàlisi del context real de pràctiques docents en el que ha de tenir lloc el desenvolupament de l'aprenentatge servei, a partir d'un estudi realitzat a la Universitat de Santiago de Compostela. Són especialment interessants els resultats d'aquesta recerca, una diagnosi diferent a les conegudes fins ara, que posen al descobert els que han de convertir-se en punts d'ancoratge per a la incorporació de l'aprenentatge servei a les aules universitàries (com el valor de la participació de l'estudiantat o el propi interès que desvetlla la metodologia), així com també les condicions necessàries a tenir en compte per a la seva extensió en el marc de la institució universitària (la necessitat de formació, de condicions que afavoreixin i de reconeixement dels implicats, entre d'altres).

És aquesta diagnosi la que permet avançar en una proposta de desenvolupament (p. 107) que es converteix en un valuós instrument de reflexió i un veritable pla estratègic per a la incorporació de l'aprenentatge al sistema universitari de Galícia. D'una banda, la revisió del pla convida a una reflexió i autoavaluació sobre quin és el veritable punt de partida, el moment actual de l'aprenentatge servei en la realitat de cadascuna de les institucions universitàries del territori i també la seva visió de conjunt. D'altra banda, el pla marca un horitzó i genera un full de ruta a treballar, aportant activitats i tasques a realitzar, tant en cada universitat com des d'una perspectiva territorial. Des d'ambdós abordatges, com a punt de partida i com a pla d'acció, la proposta dissenyada per al sistema universitari de Galícia comporta un retrat i una aportació d'interès per a la resta de comunitats que, representades en la Red Universitaria de Aprendizaje Servicio, també estan treballant en la mateixa direcció. En aquest sentit, la perspectiva

dels darrers anys fa pensar que estem en camí, donant passos importants en la difusió i el disseny i implementació d'un major nombre d'experiències d'aprenentatge servei. Però no oblidem que la formació i la generació d'experiències d'aprenentatge servei continua sent un repte obert, sobretot pel que fa al desenvolupament de propostes des de les diferents disciplines i àmbits científics i la consolidació de les experiències o el seu reconeixement en els marcs institucionals en què tenen lloc.

Sense cap mena de dubte, el llibre representa una contribució d'alt relleu per al desenvolupament de l'aprenentatge servei en l'àmbit universitari al context espanyol. La seva actualitat i presència a les universitats del país, l'encara limitat nombre de treballs emmarcats a l'àmbit universitari i la trajectòria d'aquest tipus d'iniciatives a les universitats més reconegudes a nivell internacional, fan del llibre *Aprendizaje-servicio y misión cívica de la universidad. Una propuesta de desarrollo* una obra clau en els propers anys en els que hem de veure créixer l'aprenentatge servei a l'àmbit universitari. L'impuls de l'aprenentatge servei implica situar el projecte, revisar els orígens, emmarcar la proposta, fer una anàlisi de l'escenari en què s'ha d'aplicar la metodologia i establir plans d'acció concrets i abastables que permetin, a poc a poc, incloure l'aprenentatge servei com un element de qualitat educativa. Tot això és, precisament, el que ens ofereixen els dos autors i l'autora del llibre a través de les seves pàgines.